

ELŻBIETA MUCIEK

ANTROPOLOGIA POLITYCZNA – MIĘDZY ETNOLOGIĄ A POLITOLOGIĄ

WPROWADZENIE

Termin „antropologia polityczna” (antropologia polityki) pojawia się w etnologii i politologii, jednakże w obu tych dyscyplinach naukowych zarówno jego pojęcie, jak i przedmiot badań różnią się. Inne też jest podejście metodologiczne. Ta sytuacja powinna służyć rozwojowi subdyscypliny, jednakże antropologia polityczna jako dziedzina nauki o polityce rozwija się dość opornie, natomiast jako subdyscyplina antropologii ma już względnie utrwaloną pozycję. Warto zatem przedstawić istotniejsze różnice oraz dokonać wyjaśnienia aspektów antropologii politycznej, przedstawić prace naukowe, których autorzy utożsamiają się z subdyscypliną, jak również pokazać sposób jej pojmowania w programach nauczania przedmiotu realizowanego pod tą nazwą na studiach wyższych.

Kluczowe w podejściu do antropologii politycznej, a w konsekwencji do rozumienia i ustalenia zakresu przedmiotowego w etnologii i politologii jest znaczenie pojęcia „polityka”. Dla politologii pojęcie polityki jest zupełnie podstawowe, antropologia (czy to społeczna czy kulturowa) jest, najogólniej rzecz ujmując, nauką o człowieku i kulturze. Polityka praktycznie do XX w. nie podlegała zainteresowaniu antropologii. Już takie stwierdzenie wystarczyłoby, ażeby postawić tezę, że obie dyscypliny nie spotykają się naukowo. Co więcej, antropologia w zasadzie zupełnie nie operuje pojęciem polityka, politologia natomiast nie koncentruje się na człowieku, tylko na państwie, systemie politycznym, władzy itp. W słownikach antropologicznych nie ma

Dr ELŻBIETA MUCIEK – adiunkt, Zakład Stosunków Międzynarodowych, Wydział Politologii UMCS, adres do korespondencji: Pl. Litewski 3, 20-080 Lublin, e-mail: elzbieta.muciek@poczta.umcs.lublin.pl.

pojęcia „polityka”¹. W słownikach politologicznych hasło „człowiek” pojawia się z przymiotnikiem – *homo politicus*, *homo oeconomicus*, a jedyna „kultura” to „kultura polityczna” (*nota bene* pojęcie i obszar socjologii polityki).

Z przeglądu słowników i encyklopedii wynika, że politologia w niezbyt długim rozwoju dyscypliny nie stosuje jednego rozumienia polityki i różnie jest ona definiowana. Można przywołać przynajmniej trzy sposoby pojmowania polityki, przy założeniu, że geneza tej młodej dyscypliny naukowej, jaką jest nauka o polityce, sięga starożytności. To potrójne rozumienie, wywodzące się z tradycji greckiej filozofii starożytnej zyskało rozwinięcie w kolejnych etapach dziejowych zachodniej myśli i nauki. Pierwsza koncepcja wiąże się z filozofią sofistów, druga z filozofią Platona, trzecia z Arystotelesem. Z relatywistycznej postawy sofistów wynika stosunek do prawdy, która jest względna. Z tej postawy wyprowadzić można stosunek do polityki jako sztuki zdobycia i utrzymania władzy. Platońska koncepcja polityki jest także sztuką, ale sztuką zarządzania państwem według reguł. Życie obywateli w sposób bezwzględny jest podporządkowane państwu. Z filozofii Arystotelesa wynika, że polityka nie jest sztuką, ale etyką życia społecznego i polega na roztropnej trosce o dobro obywateli. Wszystkie koncepcje w różnym stopniu zyskały rozwinięcie w kolejnych wiekach, gdyż polityka jest pojęciem, które było podejmowane i analizowane w zasadzie przez wszystkich myślicieli w dziejach. Przykładem najbardziej wyraźnego nawiązania i rozwinięcia myśli sofistów i Platona jest koncepcja władzy Niccola Machiavellego przedstawiona w *Księżcu*².

Rozumienie polityki jest domeną filozofii polityki, a w zakresie idei i doktryn politycznych działem nauki o polityce. Sam termin wyprowadzany od greckiego *polis* w powszechnym rozumieniu oznacza sprawy państwowe oraz takie działanie, które prowadzi do zdobycia i utrzymania władzy³. W doktrynie za najważniejsze w pojmowaniu polityki obok idei sofistów, Platona i Arystotelesa, Cycerona, św. Augustyna, św. Tomasza z Akwinu uznaje się dzieła: Niccolo Machiavellego, św. Tomasza More, Erazma z Rotterdamu, Thomasa Hobbesa, Johna Locke’a, Jeana Jacques’a Rousseau, Immanuela Kanta, Johanna G. Fichtego, Georga Hegla, Karola Marksa. Natomiast ze

¹ Por. np. *Dictionary of Anthropology*, London-Basingstoke: Macmillan Press Ltd. 1987; *Słownik etnologiczny. Terminy ogólne*, red. Z. Staszczak, Warszawa-Poznań: PWN 1987. Pojęcie „polityka” nie występuje także w *Słowniku społecznym* pod red. B. Szlachty, Kraków: Wydawnictwo WAM 2004.

² N. Machiaveli, *Księżce*, Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 2009.

³ *Encyklopedia politologii*, t. I, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze 1999, s. 231-232.

współczesnych filozofów wymienia się m.in: Lea Straussa, Antonia Gramsciego, Jürgena Habermasa, Giovanniego Gentile, Hannah Arendt, Carla Schmitta, Michaela Oakshotta, Roberta Nozicka i Johna Rawlsa⁴. Historia myśli politycznej pozwala przywołać jeszcze innych myślicieli ważnych dla rozwoju nauki o polityce, wśród licznych chociażby: Jana z Salisbury, Michała z Montaigne, Charlesa L. Montesquieu, Alexisa de Tocqueville, Maxa Webera⁵, współczesnych teoretyków: Steina Rokkana, Seymoura M. Lipseta, Sidneya Verby czy Davida Eastona⁶. Myśliciele greccy, humaniści renesansowi i oświeceniowi zwracali uwagę na miejsce człowieka w polityce, ale myśl filozoficzna rozwijała się raczej w kierunku zjawisk społecznych, politycznych, cywilizacyjnych i globalnych, człowiekiem zajmując się niewiele. Podobnie nauka o polityce budowała swój obszar tematyczny, zwracając się w kierunku idei, doktryn, systemów politycznych, przemian ustrojowych, stosunków międzynarodowych. Obecnie również nie koncentruje się na człowieku, tylko na państwie, systemie politycznym, władzy, jej podmiotach i strukturach, doktrynach, decydowaniu politycznym itp. We współczesnych koncepcjach teoretycznych rzadko zwraca się uwagę na antropologiczną albo w ogóle humanistyczną podstawę nauki o polityce. Z grona polskich politologów nieliczni, jak np. Tadeusz Klementewicz starają się wyznaczyć perspektywę antropologiczną badaniom politologicznym⁷. Barbara Krauz-Mozer w pracy poświęconej tożsamości politologii jako dyscyplinie naukowej zauważa, że: „Towarzyszące rozważaniom nad polityką różnorakie pojmowanie jej przedmiotu sprawia, że nie udaje się zestawić wyraźnie wyodrębnionego kanonu wiedzy o polityce, a co najwyżej można wskazać utrwalone ślady zróżnicowanego myślenia o polityce, a także opisy rozmaitych form ludzkiego doświadczenia władzy, głównie ze strony rządu, państwa i jego

⁴ Ta lista oczywiście nie jest pełna. W skrócie dorobek filozofii polityki prezentuje praca A. Szahaja, M.N. Jakubowskiego, *Filozofia polityki*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008.

⁵ Historię myśli politycznej przedstawiają np. prace: J. Baszkiewicz, *Myśl polityczna wieków średnich*, Warszawa: Wiedza Powszechna 1970; K. Chojnicka, H. Olszewski, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Poznań: ARS BONI ET AEQUI 2004; E. Zieliński, *Nauka o państwie i polityce*, Warszawa: Elipsa 2006.

⁶ S.M. Lipset, *Homo politicus: społeczne podstawy polityki*, Warszawa: PWN 1995; D. Easton, *The political system: an inquiry into the state of political science*, New York: Alfred A. Knopf 1959.

⁷ T. Klementewicz, *Antropologiczne i socjologiczne przesłanki teorii polityki*. w: *Czym jest teoria w politologii*, red. Z. Blok, Warszawa: Elipsa Dom Wydawniczy i Handlowy 2011, s. 94-106.

instytucji (...) łatwiej jest powiedzieć, jaka powinna być polityka, niż zbadać oraz orzec, co to jest polityka i jakie są źródła naszej wiedzy o niej”⁸.

Wydaje się więc, że perspektywę antropologiczną i humanistyczną jednocześnie stosują jedynie: filozofia (a zwłaszcza personalizm) i katolicka nauka społeczna, które kierują uwagę na człowieka jako na osobę i podmiot przemian społecznych. Dla tej ostatniej polityka jest roztropną troską o wspólne dobro⁹.

W antropologii polityka, jeżeli jest analizowana, to jako pewna część kultury. Zarówno słowniki antropologiczne, jak i politologiczne wymieniają hasło „antropologia polityczna”, co dowodzi, że jednak istnieje wspólny lub podobny obszar badawczy dla obu dyscyplin naukowych: antropologii i politologii. Potwierdzają to prace naukowe składające się na dorobek subdyscypliny. Są to jednak głównie prace antropologów.

Przegląd prac naukowych powstałych na gruncie antropologii tworzących dorobek antropologii politycznej pozwala na określenie zarówno genezy subdyscypliny, jej rozwoju, jak i przedmiotu badań.

ANTROPOLOGIA POLITYCZNA W ETNOLOGII

W antropologii pojawiają się dwie tendencje w podejściu do antropologii politycznej. Pierwsza uznaje ją za rodzaj refleksji naukowej czy raczej perspektywy badawczej, która wyznacza zainteresowania przedstawicieli różnych dyscyplin w obrębie nauk społecznych i humanistycznych¹⁰, druga uznaje ją za subdyscyplinę antropologii o dość ugruntowanej tradycji naukowej¹¹. Przyjęcie pierwszego podejścia wiąże się z przekonaniem, że wszelkie przyporządkowania czy wyznaczanie granic dyscyplinom naukowym w obecnych czasach nie mają istotnego znaczenia, za sprawą konwergencji nauk oraz coraz bardziej powszechnej interdyscyplinarności. Nie implikuje to zatem konieczności ustalania początków antropologii politycznej. Z tej pozycji perspektywa antropologiczna służy badaczom etnologom do analizy okreś-

⁸ B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, P. Ścigaj, *Kim jesteś politologu? Historia i stan dyscypliny w Polsce*, t. I, Kraków: Wydawnictwo UJ 2011, s. 13.

⁹ Zob. np. Jan Paweł II, *Laborem exercens*, Wrocław: Wydawnictwo TUM 1995, Cz. Strzeszewski, *Katolicka nauka społeczna*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2003.

¹⁰ Zob. np. A. Malewska-Szałygin, *Antropologia polityczna – subdyscyplina antropologii czy perspektywa refleksji antropologicznej*, w: *Horyzonty antropologii kultury. Tom w darze dla profesora Zofii Sokolewicz*, red. J.S. Wasilewski, A. Zadrożyńska, A. Bruczkowska, Warszawa: Wydawnictwo DiG 2005, s. 355-365.

¹¹ W. Dohnal, *Antropologia polityczna – w poszukiwaniu tożsamości dyscypliny*, w: *Antropologia polityki i polityka w antropologii*, red. M. Drozd-Piasecka, A. Posern-Zieliński, Warszawa: IAiE PAN 2010.

lonych, wiązanych ze sferą polityki tematów i problemów, ze względu na widoczne w ostatnich latach upolitycznienie wszelkich sfer życia człowieka¹².

Według zwolenników drugiej opcji początki subdyscypliny sięgają antropologicznych badań struktur przedpaństwowych w Afryce w latach czterdziestych XX w., a nawet XIX w. Ted C. Lewellen zauważa, że dziewiętnastowieczna, holistyczna antropologia zaczęła pękać w latach czterdziestych XX w. i podlegać podziałom, które utrwaliły się po II wojnie światowej, więc mówić o antropologii politycznej można dopiero w okresie powojennym¹³. Wojciech Dohnal oblicza, że antropologia polityczna liczy sobie nieco ponad 130 lat. Za symboliczną datę jej narodzin uznaje powstanie w 1879 r. w USA Bureau of American Ethnology w Smithsonian Institution, którego pracownicy podjęli profesjonalne badania nad organizacją polityczną i prawną ludów indiańskich. W. Dohnal zauważa, że w historii antropologii politycznej można wyróżnić trzy okresy: formacyjny, klasyczny i współczesny.¹⁴ Okres formacyjny obejmuje lata 1879-1939, klasyczny wiąże się z badaniami Meyera Forstesa i E. Evansa Pritcharda i trwa od 1940 r. po koniec dekady lat sześćdziesiątych. Ostatni okres charakteryzuje się różnym nasileniem zainteresowania antropologią polityczną, począwszy od etapu stagnacji po jej rozwój w początku XXI w.¹⁵

Na dorobek antropologii politycznej składają się prace ewolucjonistów: Brytyjczyka Henry'ego Maine'a i Amerykanina Lewisa H. Morgana¹⁶, Maine zajmował się głównie badaniem i porównywaniem różnych form prawa, od zwyczajowych form w prymitywnych społecznościach, przez klasyczne prawo rzymskie do form współczesnych. Dowiódł, że społeczeństwo pierwotne było zorganizowane po linii pokrewieństwa, było patriarchalne i rządziły w nim święte nakazy¹⁷. Morgan dokonał opisu i kategoryzacji systemów pokrewieństwa oraz dowiódł, że ludzkość ewoluuje od etapu dzikości, przez barbarzyństwo do cywilizacji. Obaj dowiedli, że organizacje terytorialne leżą u źródeł i stanowią centrum systemu politycznego¹⁸. Do grona ewo-

¹² *Antropologia i polityka. Szkice z badań nad kulturowymi wymiarami władzy*, red. W. Dohnal, A. Posern-Zieliński, Warszawa: Komitet Nauk Etnologicznych PAN, IAI PAN 2011.

¹³ T.C. Lewellen, *Antropologia polityczna. Wprowadzenie*, Kraków: Wyd. UJ 2012, s. 13. George Balandier w pracy *Antropologie politique*, Paris: Press Universitaires de France 1967 twierdzi, że antropologia polityczna powstała w latach dwudziestych XX w.

¹⁴ Dohnal, *Antropologia polityczna – w poszukiwaniu tożsamości dyscypliny*, s. 9.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ *Dictionary of Anthropology*, London–Basingstoke: Macmillan Press Ltd. 1987, s. 226-227.

¹⁷ Lewellen, *Antropologia polityczna*, s. 15.

¹⁸ H. Maine, *Ancient Law: Its Connection with the Early History of Society and Its Relation to Modern Ideas*, New York: (Charles Scribner) (1867) Cosimo Inc. 2005; L.H.

lucjonistów zalicza się Amerykanina Roberta H. Lowiego, a zarazem określa się go mianem ostatniego antropologa polityki pierwszego etapu. Odrzucił on unilinearą koncepcję rozwoju społeczeństw dowodzoną przez poprzedników oraz ich przekonanie, że pierwotny porządek polityczny polega na związkach pokrewieństwa. Lowie wykazał znaczenie organizacji terytorialnych stanowiących podstawę państwa oraz pochodzenie i znaczenie polityczne różnych form organizacji społecznych¹⁹.

Drugi okres w rozwoju antropologii politycznej przynoszą badania funkcjonalistów strukturalnych zogniskowane w Afryce w latach czterdziestych XX w. Ten etap określany jest początkiem nowoczesnej antropologii politycznej albo wręcz w ogóle jej początkiem. W. Dohnal pisze, że wówczas „brytyjscy strukturalni-funkcjoniści przekształcili antropologię polityczną w formalną subdyscyplinę antropologii”²⁰. Kluczowa tutaj jest publikacja *African Political System* pod red. Meyera Fortesa i Evansa Evans-Pritcharda, zawierająca 8 esejów na temat społeczności przedpaństwowych na kontynencie afrykańskim. W obszernym wprowadzeniu do książki przedstawionych zostało 14 najważniejszych ustaleń w zakresie polityki przedpaństwowych społeczeństw, które ustanowiły paradygmat badawczy z powodzeniem realizowany w odniesieniu do społeczności innych kontynentów. Przejściowym, ale znaczącym etapem w rozwoju antropologii politycznej (na gruncie europejskim) są prace Edmunda Leacha i Maxa Gluckmana, natomiast na gruncie amerykańskim neoewolucjonizm reprezentowany jest przez Lesliego A. White’a, Juliana Stewarda, Elmana Service’a i Mortona Frieda. E. Leach, badając wspólnotę birmańskich Kachinów, wykazał, że polityka ujawnia się nawet w takich dziedzinach życia społecznego, które pozornie nie mają z nią nic wspólnego, jak małżeństwa czy transakcje handlowe, ale to w nich ukrywa się zasadniczy cel, jakim jest zdobycie władzy nad innymi²¹. M. Gluckman w swoich badaniach nad Zulusami w Afryce wykazał, że konflikt jest stałym elementem procesu politycznego²².

W kolejnych latach, wraz z upadkiem kolonializmu w Afryce dokonała

Morgan, *Spółczesność pierwotne, czyli Badanie kolei ludzkiego postępu od dzikości przez barbarzyństwo do cywilizacji*, Warszawa: Nakładem redakcji „Prawdy” 1887, Repozytorium cyfrowe <http://rcin.org.pl/dlibra/docmetadata?id=31240&from=publication> (1.01.2013).

¹⁹ R.H. Lowie jest autorem ok. 200 prac na temat prymitywnych społeczności, głównie Indian amerykańskich zob. np. *Primitive Society*, New York: Boni&Liveright 1920; *The Origin of the State*, New York: Boni&Liveright 1927.

²⁰ Dohnal, *Antropologia polityczna – w poszukiwaniu tożsamości dyscypliny*, s. 12.

²¹ E. Leach, *Political Systems of Highland Burma*, Boston: Beacon Press 1954.

²² M. Gluckman, *Order and Rebellion in Tribal Africa*, Glencoe: Free Press 1960, tenże: *Custom and Conflict in Africa*, New York: Barnes&Noble 1969.

się zmiana perspektywy teoretycznej w antropologii, czyli przejście od „teorii strukturalnej do teorii procesu”, jak zauważa T.C. Lewellen. Widoczna jest ta tendencja w wydanej w 1966 r. pracy *Political Anthropology*, pod red. Marca Swartza, Victora Turnera i Arthura Tudena, oraz Georgesa Balandiera: *Political Anthropology* z 1970 r.

Ostatni, współczesny okres przyniósł wiele różnorodnych orientacji badawczych, jak np. w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. kwestie feministyczne, podejmujące problem władzy kobiet w dziejach czy zagadnienie systemów-światów i teorię zależności, a także teorie postmodernistyczne oraz badania nad globalizacją podejmowane w XXI w.²³

Na gruncie polskiej etnologii o antropologii politycznej wzmiankował jako pierwszy Jan Czekanowski. We wstępie do pracy *Człowiek w czasie i przestrzeni* (1967) wspomina o rozpoczętych w Niemczech w latach trzydziestych XX w. badaniach w zakresie antropologii politycznej mających dowieść predyspozycji rasowych do sprawowania władzy politycznej²⁴.

W powszechnym obiegu naukowym termin pojawił się dopiero po raz pierwszy w *Słowniku etnologicznym* w 1987 r., następnie w *Encyklopedii politologii* (1999) i *Wielkiej Encyklopedii PWN* (2001). Pojęcie nie istniało w żadnej wyszukiwarce internetowej jeszcze w połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. Przywołane definicje różnią się znacznie. Krzysztof Kwaśniewski, autor pierwszej z nich, wskazuje na wieloznaczność terminu „polityka” i skłania się ku rozumieniu zakresu antropologii politycznej jako zbieżnego z problematyką socjologii stosunków politycznych. Subdyscyplinie przeznaczona „badanie społeczno-kulturowych podstaw i uwarunkowań: 1) podmiotowo-przedmiotowych relacji władzy, administrowania i wytwarzanych w związku z tymi relacjami systemów (przedpaństwowych i państwowych), 2) odczuwanie tego, co celowe, możliwe i optymalne (tzw. kultura polityczna)”²⁵. Autor, podobnie jak A.G. Almond i J.S. Coleman, określa grupę przedmiotowych problemów, m.in.: władza a autorytet, polityka a administrowanie, legalność a prawo, system polityczny a rząd w czterech zakresach analizy porównawczej. Są to: sposoby przestrzennego zorganizowania społeczeństw, różne funkcje działań politycznych, cechy formalne instytucji politycznych i oceny efektywności działań politycznych.

Z kolei Ryszard Vorbrich ujmuje antropologię polityczną jako subdyscy-

²³ Lewellen, *Antropologia polityczna. Wprowadzenie*, s. 26-27.

²⁴ J. Czekanowski, *Człowiek w czasie i przestrzeni*, Warszawa: PWN 1967.

²⁵ K. Kwaśniewski, *Antropologia polityczna*, w: *Słownik etnologiczny. Terminy ogólne*, red. Z. Staszczak, Poznań 1987, s. 37.

plinę antropologii kulturowej i społecznej, która zajmuje się badaniem „społeczno-kulturowych podstaw i uwarunkowań systemów politycznych”. W sposobach analizy sfery polityki wyróżnia stanowisko maksymalistów i minimalistów. Za przedmiot subdyscypliny wskazuje „zagadnienia związane z genezą i kulturowymi uwarunkowaniami kształtowania się autorytetów i ośrodków władzy”, wraz z analizą porównawczą poszczególnych typów systemów politycznych społeczności plemiennych, sposobów przestrzennego rozmieszczenia społeczeństw, różnych funkcji działań politycznych, społecznych mechanizmów rozwiązywania konfliktów politycznych i podejmowania decyzji²⁶. Obaj autorzy genezy badań w zakresie antropologii politycznej upatrują w nauce zachodniej począwszy od prac Henry’ego S. Maine’a i Lewisa H. Morgana oraz, jak dodaje Kwaśniewski, w rozważaniach Fryderyka Engelsa dotyczących genezy państwa i prawa.

Obecnie na stronach encyklopedii internetowych antropologia polityczna jest definiowana jako stosunkowo młoda subdyscyplina antropologii, której przedmiotem jest organizacja polityczna społeczeństw przedpaństwowych (plemion, wódzostw itp.), rozpatrywana wraz z analizą wytworów kulturowych i systemów prawnych lub szerzej, jako subdyscyplina antropologii kulturowej i społecznej powstała w połowie XX w. Oprócz tego wskazuje się na współcześnie najważniejszy problem badawczy, jakim jest analiza procesów przekształcania się pierwotnych systemów protopaństw w bardziej rozwinięte i trwałe systemy polityczne²⁷.

PERSPEKTYWA POLITOLOGICZNA

Perspektywę politologiczną antropologii politycznej wyznaczają starożytni filozofowie formułujący zarówno definicję państwa, jak i polityki. Myśliciele kolejnych epok kierujący uwagę na człowieka jako istotę społeczną i jego działania w społecznym otoczeniu, kontynuujący idee starożytne uznawani są za teoretyków nauki o polityce, ale nawet prace naukowe podejmowane w XX w. nie były nigdy określane jako badania z zakresu antropologii politycznej. Trudno też jednoznacznie wskazać takie prace i dziś. Za istotne w rozwoju antropologii politycznej w nurcie politologicznym (oprócz wspomnianych w uwagach wstępnych teoretyków istotnych dla roz-

²⁶ R. Vorbrich, *Antropologia polityczna*, w: *Wielka Encyklopedia PWN*, t. II, Warszawa: PWN 2001, s. 128-129.

²⁷ http://pl.wikipedia.org/wiki/Antropologia_polityczna; [http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id\(15.05.2012\)](http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id(15.05.2012)).

woju samej nauki o polityce) są np. te, które odnoszą się do obszaru szeroko rozumianej kultury i aktywności politycznej człowieka. Chociaż nigdy nie zostały nazwane pracami z zakresu antropologii politycznej, ale są bliskie rozumieniu subdyscypliny właśnie z pozycji politologii. Można tu choćby wymienić: wydane w XIX w. *Obywatelskie nieposłuszeństwo* Toureaux, *Osobowość autorytarną* T.W. Adorno, *O przemocy. Nieposłuszeństwo obywatelskie* H. Arendt, prace z zakresu konfliktów politycznych, przywództwa oraz partycypacji społecznej, pojawiające się coraz liczniej we współczesnej literaturze politologicznej. Bliskie politologicznemu rozumieniu antropologii politycznej w zakresie jej naukowego celu, jakim jest wyjaśnianie współczesnych zjawisk cywilizacyjnych o wymiarze globalnym, są publikacje nieantropologów: Alvina Tofflera i Georga Ritzera czy Michela Maffesolego²⁸.

W Polsce jednym z prekursorów antropologii politycznej był Feliks Koneczny, nieco zapomniany historyk i historyzof, profesor uniwersytetów w Wilnie i Krakowie, autor *O wielości cywilizacji, Polskie logos a ethos*²⁹ i in. Swoją koncepcję o „zderzeniu” cywilizacji przestawił na kilkadziesiąt lat wcześniej zanim koncepcja wyrażona w artykule, a następnie książce Samuela P. Huntingtona zyskały światowy rozgłos³⁰. Wkład Konecznego w rozwój antropologii politycznej nie jest w ogóle brany pod uwagę, ani przez etnologów, ani politologów.

Autorem pierwszej definicji sformułowanej na gruncie polskiej politologii jest Andrzej Chodubski. Wyzaczył on szeroki zakres subdyscyplinie i twierdzi, że antropologia polityczna jest subdyscypliną naukową zajmującą się „poznawaniem miejsca i roli człowieka w otaczającej go rzeczywistości politycznej”, czyli poznaje człowieka jako „istotę polityczną (*homo politicus*) i politykę tworzącą”. W polu jej zainteresowań pozostają: istota polityki, prawa, znaczenie i funkcja jej elementów składowych, sfera kultury politycznej, cechy istotne społeczności i jej kultury. „Badając systemy polityczne antropologia wkracza w głąb społeczeństwa na poziom społeczności regionalnych i lokalnych, miejskich, wiejskich, a nawet plemiennych itp. W poznaniu zwraca uwagę na studia pojedynczej społeczności, koncentrując

²⁸ A. Toffler, *Szok przyszłości*, Warszawa: PIW 1974, t e n ż e: *Trzecia fala*, Warszawa: PIW 1997, G. Ritzer, *Makdonaldyzacja społeczeństwa*, Warszawa: Wydawnictwo MUZA 2009, M. Maffesoli, *Czas plemion*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008.

²⁹ F. Koneczny, *O wielości cywilizacji*, reprint Wydawnictwo Antyk – Marcin Dybowski, Warszawa 2002, t e n ż e, *Polskie logos a ethos. Roztrząsanie o znaczeniu i celu Polski*, Poznań 1921, reprint Wydawnictwo Antyk – Marcin Dybowski, Warszawa, bez daty wydania.

³⁰ Pewnego rodzaju renesans myśli Konecznego miał miejsce w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim wraz z wydaniem w formie reprintów jego prac.

się na rozpoznaniu składników jej kultury: wartości, norm, idei, symboli, wzorów i znaczeń, instytucji, stereotypów, obrzędów religijnych, lokalnych patriotyzmów, kulturowych odruchów bezwarunkowych, upodobań erotycznych, funkcji rytuałów, magii i przesądów, poczucia humoru, subkultur, grup nieformalnych i nieformalnych przywódców, a nawet marzeń”. Autor wskazuje na utylitaryzm antropologii politycznej oraz jej cele (jako antropologii stosowanej)³¹.

W Polsce z grona współczesnych badaczy zjawisk kulturowych, społecznych i politycznych trudno jednoznacznie wskazać osoby prowadzące badania z zakresu antropologii politycznej, gdyż niewielu autorów wyraźnie lokuje się pod jej szyldem, jak np. socjolog i politolog Adam Jelonek czy socjolog Jacek Wódz, o czym świadczą tytuły ich publikacji: *W stronę neoliberalnej demokracji. Szkice z antropologii politycznej* Jelonka czy *Między socjologią polityki a antropologią polityki* Wodza. Jako badania w obrębie subdyscypliny określają własne prace historyk Michał Tymowski i etnolog Maciej Ząbek. Wobec tego trudno nie zgodzić się z nie tak dawno wyrażoną opinią Anny Malewskiej-Szałygin³², która uznała antropologię polityczną nie tyle za subdyscyplinę, co za rodzaj refleksji antropologicznej. Autorka przyznała jednak, że należy „uznać wszelkie badania antropologiczne biorące pod uwagę kontekst polityczny oraz skupiające się na aspektach władzy i dominacji za uprawnione do posługiwania się szyldem antropologii politycznej”. Należałoby przyznać jej rację, ale oznaczałoby to uznanie, że tylko antropolodzy, głównie ze względu na kryterium metodologiczne, są uprawnieni do prowadzenia badań w zakresie antropologii politycznej. Tymczasem istnieje wielu badaczy z kręgu nauk społecznych, nieantropologów, których prace można zaliczyć do dorobku subdyscypliny, co więcej – oni sami chcą być jej przedstawicielami. Obok wcześniej wymienionych można tu umieścić prace np.: socjologa Szymona Chodaka (*Systemy polityczne „czarnej” Afryki*, Warszawa 1963), filozofa Lecha Zdybła (*Idea spisku i teorie spiskowe w świetle analiz krytycznych i badań historycznych*, Lublin 2002), socjologa Andrzeja Porębskiego (*Europejskie mniejszości etniczne: geneza i kierunki przemian*, Kraków 1991), politologów: Tadeusza Biernata (*Mit polityczny*, Warszawa 1989; *Józef Piłsudski – Lech Wałęsa: paradoks charyzmatycznego przywództwa*, Toruń 1999) i Joanny Śmigielskiej (*Teatr władzy lokalnej*, Warszawa 2004).

Z całą pewnością trudność w zakwalifikowaniu do danej dyscypliny bie-

³¹ A. Chodubski, *Antropologia polityczna*, w: *Encyklopedia politologii*, t. I, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Kraków : Kantor Wydawniczy Zakamycze 1999, s. 29-30.

³² Zob. przypis 9.

rze się z coraz wyraźniejszej tendencji, a wręcz konieczności prowadzenia w obrębie nauk społecznych badań interdyscyplinarnych, co prowadzi do zacierania granic pomiędzy dyscyplinami, stosowania zbieżnych metod i strategii badawczych. Rodzą się tak trudności w przypisaniu badaczy do konkretnej dyscypliny, ale w ten sposób przestrzeń antropologii politycznej poszerza się, „zawłaszczając” nie tylko sporą część antropologii (kulturowej i społecznej), ale i obszaru socjologii, filozofii (filozofii polityki, filozofii prawa), historii (historiozofii) czy nauki o polityce. Jednakże rozwój dyscypliny hamowany jest przez trudności metodologiczne. Innych metod i technik używa antropologia, innych politologia, która sama ciągle poszukuje właściwych narzędzi do analizy dynamiki zjawisk, które ją zajmują. Zjawiska współczesne w sferze polityki, dynamika procesów politycznych nie poddają się badaniu z pozycji antropologii, ale raczej z pozycji politologii lub socjologii. Trzeba w tym miejscu zwrócić uwagę, że nie brakuje w obrębie politologii zainteresowania kwestiami *stricto* antropologicznymi, jak np. religia, kultura i cywilizacja³³. Łatwiej jednak wskazać badaczy socjologów niż politologów uprawiających antropologię polityczną. Spróbujmy przyrzeć się kilku publikacjom klasyfikowanym jako prace z zakresu antropologii politycznej, ze względu na sposób rozumienia i podejścia do subdyscypliny przez autorów.

Rozprawa Zdzisława Macha pt.: *Symbols, Conflict and Identity* z 1989 r. przynosi analizę symbolicznych form w procesach kształtowania się tożsamości grupowej. Autor na przykładach grup społecznych i narodowych oraz ich wzajemnych interakcji analizuje kreowanie się świadomości społecznej i proces formowania się tożsamości grupowej. Wskazuje na polityczną rolę otoczenia, rewolucyjnych procesów politycznych dla zmiany symbolicznego systemu państwa i przyjęcia nowej ideologii.

Książka Olgierda Cetwińskiego: *Filozofia politycznej praktyki*, wydana w 2003 r. podejmuje problem teorii polityki jako dziedziny filozofii politycznej. Autor wyjaśnia działania polityczne, dochodząc do pojęcia człowieka w antropologii politycznej. Opierając się na koncepcji natury ludzkiej niemieckiego antropologa filozoficznego Helmutha Plessnera, zwraca uwagę na konieczność przyjęcia założenia o człowieku, który jest istotą zdeteminowaną historycznie, ale zarazem kreującą historię.

Terroryzm ponowoczesny. Studium z antropologii polityki politologa Roberta Borkowskiego wydane w 2006 r. jest udanym przykładem zastosowa-

³³ Zob. np. „Cywilizacje w Czasie i Przestrzeni. Zeszyty Naukowe” 1(1994), „Cywilizacja i Polityka: Zeszyty Naukowe” 1(2003).

nia perspektywy antropologicznej w badaniach przemocy terrorystycznej epoki ponowoczesnej – zjawiska, którego korzenie tkwią w globalizmie, a jednocześnie głęboko związanego z religią.

Kolejna, wydana w 2007 r. praca Stefana J. Rittla pt.: *Antropologia polityczna. Modele językowo-holistyczne* jest dość hermetyczną, autorską propozycją wykładni antropologii politycznej rozumianej jako „obszar zainteresowań badawczych tymi cechami człowieka, które są w niego wbudowywane w takcie socjalizacji (socjalizacji politycznej – socjalizacji obywatelskiej), aby uzyskana kompetencja tworzyła podstawę istnienia jednostki (w wyspecjalizowanej) dziedzinie życia, jaką jest polityka zarówno w potocznym pojęciu, jak i ujmowana w interpretacjach specjalistycznych”³⁴. Ostatni przykład to praca zbiorowa: *Mity, symbole i rytuały we współczesnej polityce. Szkice z antropologii polityki* pod red. Bohdana Szklarskiego, wydana w 2008 r. Publikacja wychodzi naprzeciw poszukiwaniu powinowactw antropologii i polityki, które wiążą się z: 1) używanymi w obu naukach pojęciami, jak etniczność, rasa, religia, społeczność, rozwój, ciągłość, zmiana, świadomość, naród; 2) przekonaniem, że sprawcą wszelkich działań w sferze publicznej jest człowiek; 3) zauważalną zmianą formy uczestnictwa we współczesnej polityce. Poszukiwanie „wspólnego mianownika” między obu dyscyplinami odbywa się poprzez analizę polityki jako przedmiotu badań antropologicznych, mitologii, symbolicznego wymiaru i rytualnego charakteru polityki oraz prezentacji mitów i symboli we współczesnym dyskursie politycznym.

Przywołane publikacje, niezależnie od tego, na ile są udanymi propozycjami badawczymi z zakresu antropologii politycznej, dowodzą wzmożonego zainteresowania subdyscypliną i bez wątpienia służą jej rozwojowi. Problemem pozostaje osobna, ale zasadnicza kwestia języka naukowego – bez ustalenia znaczeń terminów i pojęć używanych w antropologii i politologii rozwój subdyscypliny będzie utrudniony.

ANTROPOLOGIA POLITYCZNA W PROGRAMACH NAUCZANIA

Złożona rzeczywistość społeczna, zachodzenie na siebie elementów kulturowych, tempo przemian cywilizacyjnych i globalizacja w licznych jej kontekstach, a zwłaszcza w kwestii przemian ekonomicznych i politycznych w mikro i makroskali, wymuszają zmianę kierunku i sposobu prowadzenia badań naukowych i kształcenia. Jest to wyraźnie widoczne w kierunkach re-

³⁴ J.S. Rittel, *Antropologia polityczna. Modele językowo-holistyczne*, Kielce: Oficyna Wydawnictwo „Marka” 2007, s. 7, 8.

form programów wdrażanych na studiach wyższych obu typów uczelni – publicznych i niepublicznych. Zainteresowanie antropologią polityczną jest naturalnie związane z polityzacją licznych sfer życia, ale także z rozwojem subdyscyplin antropologicznych i nauki o polityce. Dowodzi więc nie tylko potrzeby jej dalszego istnienia, ale także bardziej precyzyjnego określenia jej zakresu przedmiotowego. Tym bardziej, że jest to ciągle dziedzina młoda i pozbawiona wyraźnie określonego paradygmatu, co niewątpliwie uznać należy nie za wadę, a zaletę jej interdyscyplinarności. Trudno ocenić, czy i na ile propozycje programowe uczelni wyższych odpowiadają założeniom „ideowym”, a na ile są jedynie intuicyjnym doborem lub kwestią zainteresowań własnych wykładowców. Nie do końca wiadomo, na ile są odpowiedzią na zapotrzebowanie w tym zakresie ze strony studentów i rynku edukacji.

W ostatnim ćwierćwieczu w sporej liczbie polskich uczelni wyższych były prowadzone zajęcia z antropologii politycznej na poziomie studiów magisterskich, a następnie licencjackich i podyplomowych. Zajęcia z antropologii politycznej zainicjował w 1987 r. Wydział Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W ciągu następnych dwudziestu lat przedmiot ten wprowadzono m.in.: na Uniwersytecie Warszawskim, Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytecie Szczecińskim, Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie, a także Wyższej Szkole Dziennikarskiej im. M. Wańkowicza w Lublinie, Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu. Zajęcia dydaktyczne z zakresu antropologii politycznej wyprzedziły uformowanie się tej subdyscypliny w badaniach naukowych w kraju. Taka sytuacja tym bardziej rodzi konieczność odpowiedzi na pytanie o istnienie i tożsamość antropologii politycznej jako subdyscypliny naukowej.

Do tej pory kształcenie w zakresie antropologii politycznej, ogólnie rzecz ujmując, odbywało się pod szyldem etnologii (Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza) lub politologii (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski).

Na Uniwersytecie Warszawskim przedmiot na studiach etnologicznych w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej od kilku lat prowadzi Anna Malewska-Szałygin. Cel zajęć to: przedstawienie rozwoju subdyscypliny od początku wieku XX do współczesności. W treściach programowych wyraża się stanowisko, że „antropologia polityczna wychodząc od opisu plemiennych systemów władzy, procesów wyłaniania się organizacji państwowej

prowadzi do tematów istotnych dla kultury współczesnej, takich jak przemiany wyobrażeń o władzy i państwie w obliczu procesów globalnych, widziany z ‘oddolnej’, antropologicznej perspektywy stosunek obywateli do władzy”³⁵. Tematyka zajęć obejmuje m.in. następujące problemy: władza i państwo w antropologii społecznej i kulturowej, typy systemów politycznych w społecznościach plemiennych, ewolucja instytucji państwa, relacja między polityką i religią, władza w ujęciu strukturalnym i procesualnym, relacje na arenie politycznej, teoria gry, władza a płęć kulturowa, problemy tożsamości etnicznej i narodowej. W programie zapisane zostały także zajęcia warsztatowe.

Zbliżony program prezentuje Wojciech Dohnal prowadzący konwersatorium z antropologii politycznej dla studentów etnologii w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM w Poznaniu. Celem jest zapoznanie ze specyfiką i głównymi założeniami antropologii politycznej, ukazanie jej historii, najważniejszych osiągnięć i tematów badawczych oraz podstawowych orientacji teoretycznych. W treściach programowych znalazły się m.in. pierwotne systemy polityczne i teorie rozwoju systemów politycznych i państwowych, antropologia polityki społeczeństw złożonych, a także rozważania dotyczące relacji polityki do innych dziedzin kultury.

Obie propozycje etnologów opracowane zostały głównie na podstawie lektury zachodniej antropologii politycznej: T. Lewellena, J. Vincent, G. Balandier’a oraz polskiej refleksji A. Posern-Zielińskiego i M. Kairskiego.

Celem przedmiotu wyrażonym w programie studiów politologicznych na UKSW, który prowadził Jan Grosfeld, było „poznawanie głębokich fundamentów i uwarunkowań osoby ludzkiej w kontekście dwóch podstawowych wizji człowieka. Umiejętność ustosunkowania się i oceny wydarzeń i procesów kulturowo-społeczno-politycznych”³⁶. Treści merytoryczne przedmiotu, podobnie jak zalecana literatura, mają charakter teologiczno-społeczny i filozoficzny, obejmując m.in.: wertykalną i horyzontalną koncepcję człowieka, sytuację egzystencjalną człowieka pomiędzy życiem a śmiercią, zagadnienia miłości, nienawiści, lęku, egoizmu, cierpienia, alienacji, aktywizmu, pasywizmu, kryzysów życiowych, oraz problemy aborcji, antykoncepcji, homoseksualizmu, klonowania, idolatrii, wolności, sumienia, rodziny. Obecnie przedmiot figuruje w programie Instytutu Politologii. Jest prowadzony przez Sławomira Sowińskiego³⁷.

³⁵ Uniwersytet Warszawski – Katalog ECTS <http://www.ects.uw.edu.pl/przedmioty.php?> (8.09.2010).

³⁶ Antropologia polityczna – przedmioty – UKSW USOSweb <http://uwosweb.uksw.edu.pl/kontroler.php?> (1.05.2009).

³⁷ <https://usosweb.uksw.edu.pl/kontroler.php?action=actionx:katalog2/przedmioty/pokaz> Przed

Na Wydziale Politologii UMCS w Lublinie program antropologii politycznej realizowany od ponad 20 lat wielokrotnie ewoluował. Autorem pierwszej koncepcji był Jan Sęk. Pierwotnie bliższy był geografii politycznej i filozofii prawa. Program nauczania zmieniał się wraz z modyfikacją całego programu studiów politologicznych i uruchamiania nowych toków studiów. Kolejne roczniki studentów politologii z przedmiotem zapoznawały się na ostatnim roku studiów. Wobec różnych definicji i kontekstów, w jakich występuje termin „antropologia polityczna” oraz z tego powodu, że definicje są formułowane z pozycji różnych nauk: socjologii, antropologii i politologii podstawowe znaczenie miało tutaj rozumienie samego pojęcia „polityka” z pozycji nauki o polityce. Określane było jako pojęcie wieloznaczne i formułowane przez wszystkich myślicieli, odnoszone zwykle do sztuki rządzenia państwem, oznaczające także sztukę wyboru, osiągnięcia celów oraz właściwie każde działanie i całą otaczającą rzeczywistość.

Program studiów oparto o następujące definicje polityki: działalność instytucji państwowych, władza, wpływ i konflikt w różnych płaszczyznach życia społecznego; funkcja systemu społecznego zapewniająca jego rozwój poprzez rozwiązywanie konfliktów, agregację i selekcję interesów, socjalizację polityczną, komunikację polityczną itp.; podejmowanie decyzji w ramach procesu sprawowania władzy i walki o władzę; dziedzina życia społecznego, której zadaniem jest rozwiązywanie problemów społecznych; proces stania się decyzji przez jednostki i grupy³⁸.

Autorzy programu przedmiotu, biorąc pod uwagę istniejące definicje, odważyli się zastosować najszerszą, maksymalistyczną formułę antropologii politycznej, uznając, że w jej zakresie znajdują się wszystkie te zjawiska, które pojawiają się na linii człowiek-polityka, czyli przedmiotem subdyscypliny jest człowiek w szeroko rozumianym środowisku politycznym. Tak sformułowanej definicji (oczywiście z zastrzeżeniem, że istnieje kilka różnych znaczeń antropologii politycznej) podporządkowany został program nauczania i dobór lektur. Uznano, że antropologia polityczna jest subdyscypliną synkretyczną, która korzysta głównie z dorobku antropologii społecznej, ale także socjologii (socjologii polityki), prawa, historii, kulturoznawstwa, językoznawstwa, filozofii (etyki), geografii (politycznej ogólnej). W roku akademickim 2003/2004 do programu włączone zostały wybrane zagadnienia bioetyki. Przez kilka lat, przy okazji wyborów parlamentarnych i samorządowych realizowane były zajęcia warsztatowe polegające na obser-

miot (kod: WS-POZ-APol) (15.10.2012).

³⁸ *Encyklopedia politologii*, s. 231-232.

wacji uczestniczącej w komitetach i sztabach wyborczych. Celem przedmiotu było wywołanie humanistycznej refleksji towarzyszącej analizie zjawisk politycznych, cywilizacyjnych i kulturowych oraz ich skutków dla człowieka. Każde zjawisko, które pojawiało się w obrębie aktywności człowieka i podlegało wpływowi politycznemu, było włączane do programu zajęć: typy, powstanie i upadek państw, narody i grupy etniczne, stereotypy narodowe, typy i funkcje rodziny, kultura i cywilizacja, języki narodowe i międzynarodowe, migracje międzynarodowe, terroryzm – przyczyny i skutki, prawa człowieka i europejskie standardy bioetyczne. Z tego względu w programie znalazły się problemy graniczne człowieka, takie jak: kwestie aborcji, eutanazji, sztucznego zapłodnienia, które stały się nie tylko celem polityki państwa, ale weszły do języka polityki i programów partii politycznych. Program zajęć objął np. fenomen powstawania języków kreolskich i pidżinowych jako efekt zderzenia polityki i języka. Omawiane były także zmiany w języku na poziomie komunikacji społecznej, język polityki wraz z nowomową polityków i style funkcjonalne polszczyzny. W zasobie lektur potrzebnych do realizacji programu znalazły się pozycje z prawa międzynarodowego, historii, etyki szczegółowej, językoznawstwa, stosunków międzynarodowych, antropologii kulturowej, geografii politycznej, a nawet psychologii.

Ze względu na zmiany w systemie kształcenia przedmiot początkowo realizowany tylko na pięcioletnich magisterskich studiach dziennych i zaocznych, przeniesiony został na studia uzupełniające magisterskie. We wszystkich przypadkach prowadzony był dla starszych roczników, z uwagi na konieczność podstawowego przygotowania kierunkowego (politologicznego) zasobu wiedzy, ale też ze względu na odwołania do zainteresowań i lektur studentów.

Prawdopodobnie dla studentów etnologii wszystko jest antropologią, podobnie jak dla studentów politologii – polityką, ale antropologia polityczna pozwala na pogodzenie obu przekonań, a ponadto wyzwala ze swego rodzaju rutyny i ograniczeń, jakie wiążą się ze studiowaniem jednego kierunku. W obu przypadkach przedmiot ten w gronie przedmiotów kierunkowych stanowił odmianę i zmuszał, zarówno studentów etnologii, jak i politologii, do innego spojrzenia. Z tego właśnie powodu, że zajęcia z antropologii politycznej na studiach politologicznych były „nietypowe”, gdyż pokazywały zasadniczą różnicę pomiędzy antropologią a politologią i zmuszały do formułowania własnych przekonań i sądów oraz innego spojrzenia na analizowane metodami używanymi w politologii problemy wspólne dla obu dyscyplin, brak podręcznika nie był mankamentem. Przeciwnie, było to nawet zaletą, bo pozwalało odwołać się do lektur studentów, niekoniecznie tych

obowiązkowych. Kolejne zmiany programowe spowodowały jednak, że od roku akademickiego 2011/2012 nie prowadzi się już na Wydziale Politologii UMCS zajęć z antropologii politycznej.

Zaprezentowane pokrótce na wybranych przykładach szerokie spektrum zagadnień i tematów w autorskich propozycjach programowych w ramach przedmiotu pod tą samą nazwą dowodzi nie tylko różnego rozumienia samego pojęcia „antropologia polityczna”, ale pokazuje kierunki badań i możliwości rozwoju subdyscypliny.

Każda z prezentowanych propozycji programowych jest inna (a nawet można zaryzykować twierdzenie – unikalna), zważywszy na dobór tematyki, lektur i cele edukacyjne. Dowodzi to przede wszystkim, że subdyscyplina jest interesująca, rozwojowa i potrzebna. Jak większość nowych dyscyplin, antropologia polityczna wyrasta z istoty uniwersytetu, gdzie studentowi przekazuje się własne doświadczenia i wyniki badań oraz zainteresowania. Umieszczenie tego przedmiotu na studiach politologicznych i etnologicznych pozwala na przełamanie schematu edukacyjnego i myślenia w obrębie studiowanej dyscypliny.

Z uwagi na to, że sam przedmiot, jak również zagadnienia z obszaru antropologii politycznej w formie innych przedmiotów³⁹ realizowany jest głównie na dwóch kierunkach, czyli etnologii i politologii, celowe byłoby wydanie wspólnego podręcznika, po uprzednim uzgodnieniu stanowisk w kwestii podstawowych pojęć, przedmiotu i zakresu subdyscypliny.

PODSUMOWANIE

Wśród tak licznych kontekstów, nurtów i teorii antropologia polityczna wydaje się być pomostem między dość odległymi od siebie dyscyplinami naukowymi, jakimi są antropologia i nauka o polityce. Tym bardziej, że w polu zainteresowania obu dyscyplin pozostają te same, przywołane wcześniej zjawiska. Bez wątplenia rozwojowi antropologii politycznej jako subdyscypliny politologii służyłoby zastosowanie metodologii i warsztatu badawczego etnologii, nie tylko ze względu na starszeństwo samej antropologii wobec politologii, która jest stosunkowo młodą dyscypliną, z ciągle nie do końca sprecyzowaną metodologią, ale przede wszystkim ze względu na

³⁹ W Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu na kierunku etnologia prowadzone były przedmioty z obszaru antropologii politycznej takie jak np. Hordy, plemiona, państwa – antropologia pierwotnych systemów politycznych, Antropologia postsocjalizmu, Antropologia państwa i władzy, Etnologia <http://www.etnologia.dswe.pl> (8.09.2010).

wielość koncepcji, nurtów i teorii. Co prawda zjawiska współczesności, tempo zmian cywilizacyjnych i kulturowych sprawiają, że coraz trudniej znaleźć „czystych antropologów”, ale podstawa antropologiczna nie tylko służy licznym dyscyplinom – socjologii, historii, pedagogice, ale jest także gwarantem sprawnych narzędzi i metod badawczych.

Perspektywa politologiczna w antropologii odnosi się do podstawowych obiektów nauki o polityce, jak: państwo czy system polityczny, które to pozostają bezspornym, wspólnym polem badawczym. Jednak tu, gdzie kończy się refleksja antropologiczna, powinna wkroczyć refleksja politologiczna. T.C. Lewellen w swoim *Wprowadzeniu do antropologii politycznej* zestawia te zagadnienia, które składają się na szeroką i istotną grupę problemów badawczych z pozycji antropologicznej, jednakże nauka o polityce tylko w niewielkim stopniu odnosi się do antropologicznej propozycji i rzadko w pogłębiany sposób. Antropologia polityczna daje propozycję obszaru badawczego potrzebnego do zrozumienia tych wszystkich procesów, np. w obrębie państwa czy cywilizacji, które dopiero powinny być podstawą refleksji politologicznej. W tym należy upatrywać jej przyszłości jako synkretycznej subdyscypliny pomiędzy antropologią a politologią.

BIBLIOGRAFIA

- Adorno T.W.: Osobowość autorytarna, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2010.
- African Political System, ed. by M. Fortes, E. E. Evans-Pritchard, London: Oxford University Press [1941] 2006.
- Almond A.G, Coleman J.S.: The Politics of the Developing Areas, Princeton: Princeton University Press 1960.
- Antropologia i polityka. Szkice z badań nad kulturowymi wymiarami władzy, red. W. Dohnal, A. Posern-Zieliński, Warszawa: Komitet Nauk Etnologicznych PAN, IAiE PAN 2011.
- Antropologia polityczna, http://pl.wikipedia.org/wiki/Antropologia_polityczna (15.05.2012).
- Antropologia polityczna, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo> (15.05.2012).
- Arendt H.: O przemocy. Nieposłuszeństwo obywatelskie, Warszawa: Aletheia 1999.
- Balandier G.: Anthropologie politique, Paris: Presses Universitaires de France 1967.
- Baszkiewicz J.: Myśl polityczna wieków średnich, Warszawa: Wiedza Powszechna 1970.
- Borkowski R.: Terroryzm ponowoczesny. Studium z antropologii polityki, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2006.
- Cetwiński O.: Filozofia politycznej praktyki, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2003.
- Chodak Sz.: Systemy polityczne czarnej Afryki, Warszawa: Książka i Wiedza 1963.

- Chojnicka K., Olszewski H.: Historia doktryn politycznych i prawnych, Poznań: ARS BONI ET AEQUI 2004.
- Czekanowski J.: Człowiek w czasie i przestrzeni, Warszawa: PWN 1967.
- „Cywilizacja i Polityka: Zeszyty Naukowe” 1(2003).
- „Cywilizacje w Czasie i Przestrzeni. Zeszyty Naukowe”, 1(1994).
- Dictionary of Anthropology, London and Basingstoke: Macmillan Press Ltd., England 1987.
- Dohnal W.: Antropologia polityczna – w poszukiwaniu tożsamości dyscypliny, w: Antropologia polityki i polityka w antropologii, red. M. Drozd-Piasecka, A. Posern-Zieliński, Warszawa: IAI PAN 2010.
- Easton D.: The political system: an inquiry into the state of political science, New York: Alfred A. Knopf 1959.
- Encyklopedia politologii, t. I. Teoria polityki, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze 1999.
- Gluckman M.: Order and Rebellion in Tribal Africa, Glencoe: Free Press 1960.
- Gluckman M.: Custom and Conflict in Africa, New York: Barnes & Noble 1969.
- Etnologia <http://www.etnologia.dsw.pl> (15.05.2012)
- Huntington S.: Zderzenie cywilizacji, Warszawa: Wydawnictwo Literackie MUZA 1997.
- Informator. Wydział Politologii, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2008; <http://politologia.umcs.lublin.pl> (1.03.2009).
- Jan Paweł II: Laborem exercens, Wrocław: Wydawnictwo TUM 1995.
- Jelonk W.A.: W stronę nieoliberalnej demokracji. Szkice z antropologii politycznej, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR 2002.
- Klementowicz T.: Antropologiczne i socjologiczne przesłanki teorii polityki, w: Czym jest teoria w politologii, red. Z. Blok, Warszawa: ELIPSA Dom Wydawniczy i Handlowy 2011.
- Koneczny F.: O wielości cywilizacji, Warszawa: Wydawnictwo Antyk – Marcin Dybowski [1935], 1999.
- Krauz-Mozer B., Borowiec P., Ścigaj P.: Kim jesteś politologu? Historia i stan dyscypliny w Polsce, t. I, Kraków: Wydawnictwo UJ 2011.
- Kwaśniewski K.: Antropologia polityczna, w: Słownik etnologiczny. Terminy ogólne, red. Z. Staszczak, Warszawa–Poznań: PWN 1987.
- Leach E.: Political Systems of Highland Burma, Boston: Beacon Press 1954.
- Lewellen T.C.: Antropologia polityczna. Wprowadzenie, Kraków: Wydawnictwo UJ 2012.
- Lipset S.M.: Homo politicus: społeczne podstawy polityki, Warszawa: PWN 1995.
- Lowie R.H.: Primitive Society, New York: Boni&Liveright 1920.
- Lowie R.H.: The Origin of the State, New York: Harcourt, Brace&Comp. 1927.
- Mach Z.: Symbols, Conflict and Identity, Kraków: Wydawnictwo UJ 1989.
- Machiavelli N.: Książę, Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 2009.
- Maffesoli M.: Czas plemion, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008.
- Maine H.: Ancient Law: Its Connection with the Early History of Society and Its Relation to Modern Ideas, New York: [Charles Scribner] [1867] Cosimo Inc. 2005.
- Malewska-Szałygin A.: Antropologia polityczna – subdyscyplina antropologii czy perspektywa refleksji antropologicznej, w: Horyzonty antropologii kultury. Tom w darze dla profesor Zofii Sokolewicz, red. J.S. Wasilewski, A. Zadrożyńska, A. Bruczkowska, Warszawa: DiG 2005, s. 355-365.
- Między socjologią polityki a antropologią polityki, red. J. Wódz, Katowice: Wydawnictwo UŚ 2009.

- Mity, symbole i rytuały we współczesnej polityce. Szkice z antropologii polityki, red. B. Szklarski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR 2008.
- Morgan L.H.: Społeczeństwo pierwotne, czyli Badanie kolei ludzkiego postępu od dzikości przez barbarzyństwo do cywilizacji, Warszawa: [Nakładem redakcji „Prawdy”] [1887], Repozytorium cyfrowe <http://rcin.org.pl/dlibra/docmetadata?id=31240&from=publication> (1.01.2013).
- Partycypacja społeczna i aktywizacja w rozwiązywaniu problemów społeczności lokalnych, red. B. Lewenstein, J. Schindler, R. Skrzypiec, Warszawa: Wydawnictwo UW 2010.
- Porębski A.: Europejskie mniejszości etniczne. Geneza i kierunki przemian, Warszawa-Kraków: PWN 1991.
- Rittel S.J.: Antropologia polityczna. Modele językowo-holistyczne, Kielce: Oficyna Wydawnicza „Marka” 2007.
- Ritzer G.: Makdonaldyzacja społeczeństwa, Warszawa: MUZA 2009.
- Słownik społeczny, red. B. Szlachta, Kraków: WAM 2004.
- Słownik etnologiczny. Terminy ogólne, red. Z. Staszczak, Warszawa-Poznań: PWN 1987.
- Steward J.H.: Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution, Urbana: University of Illinois Press 1958.
- Steward J.H.: The People of Puerto Rico; A Study of Social Anthropology, Urbana: University of Illinois Press 1956.
- Strzeszewski Cz.: Katolicka nauka społeczna, Lublin: Wyd. KUL 2003.
- Szahaj A., Jakubowski M.N.: Filozofia polityki, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008.
- The Early State; A Structural Approach, red. H. Claessen, P. Skalnik, Haga: Mouton 1978.
- Thoreau H.D.: Obywatelskie nieposłuszeństwo, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis 2006.
- Toffler A.: *Szok przyszłości*, Warszawa: PIW1974.
- Toffler A.: Trzecia fala, Warszawa: PIW 1997.
- Tymowski M.: Państwa Afryki przedkolonialnej, Wrocław: Leopoldinum 1999.
- Uniwersytet Warszawski – Katalog ECTS <http://www.ects.uw.edu.pl/przedmioty.php>? (8.09.2010).
- Vorbrich R.: Plemię, państwo, demokracja. Uwarunkowania kultury politycznej w krajach pozaeuropejskich, Poznań: Biblioteka Telgte 2007.
- Wielka Encyklopedia PWN, t. II, Warszawa: PWN 2001.
- Zdybel L.: Idea spisku i teorie spiskowe w świetle analiz krytycznych i badań historycznych, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2002.
- Zieliński E.: Nauka o państwie i polityce, Warszawa: „Elipsa” 2006.

POLITICAL ANTHROPOLOGY – BETWEEN ETHNOLOGY AND POLITICAL SCIENCE

Summary

The purpose of this article is to present the political anthropology as a subdiscipline of anthropology and political science, because the term exists in both. However, both the term and the subject of research, as well as methodological approaches are differ.

This situation should develop political anthropology, especially in political science, but

it didn't. Political anthropology has a long tradition in Western science. As a field of anthropology has a little over 100 years, from the position of political science dates back to its origin in ancient Greece. Political anthropology was included in the curriculum in higher education.

Słowa kluczowe: Antropologia, etnologia, nauka o polityce, antropologia polityczna, polityka, myśl polityczna.

Key words: Anthropology, ethnology, political science, political anthropology, politics, political thought.